

Катарина МИТРОВИЋ
Филозофски факултет
Београд

SERVITIUM COMMUNE
У КОТОРСКОЈ ЕПИСКОПИЈИ У 14. И 15. ВЕКУ

Четврти латерански сабор, који је отворио ново поглавље у историји Римске цркве, донео је 1215. године, између осталог, и одлуку према којој су сви епископи и опати у дијецезама и опатијама које непосредно зависе од Свете Столице морали да поднесу молбу како би их папа потврдио на њиховом положају.¹ У време папе Николе III ова одредба је 1278. године проширена и на све епископије и манастире који су се обраћали папи као врховном арбитру поводом спорова до којих је долазило услед двоструких, а понекад чак и троструких именована на исти црквени положај. Учени канониста Урбан V донео је 4. августа 1363. године уредбу која је папи давала искључиво право доделе дијецеза и опатија Римске цркве.² Папе су у наредним деценијама у више наврата ову одредбу поновиле у намери да њеним спровођењем у пракси ојачају свој духовни али и политички ауторитет.³ Настављене у 14. веку, ове реформе су омогућиле јачање административних ингеренција римског понтифекса, што се одразило и на материјалне прилике у курији.⁴

Установа задужена за вођење папских финансија била је апостолска комора, која је већ почетком 13. столећа од архиепископа, епископа и опата, чија је инвеститура зависила од папе, захтевала да приликом именована или потврде положаја уплате извесне новчане суме.

¹ *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXII*, ed. J. D. Mansi, Venetiis 1778, col. 1014.

² W. Lunt, *Papal Revenues in the Middle Ages II*, New York 1934, 85 - 86. О папи Урбану V још в. <http://www.encyclopediacatolica.com/u/urbano5.htm>.

³ *Monumenta Croatica Vaticana, Camera apostolica I (1299-1560) (= MCV I)*, Zagreb – Rim 1996, 18-19 (предговор др Ј. Барбариха)

⁴ A. C. Flick, *The Decline of the Medieval Church I*, New York 1930, 97-104; Sophia Menache, *Clement V*, Cambridge 1998, 37-38.

Средином истог века у време папе Александра IV (1254-1261) одређена сума је истим поводом уплаћивана и кардиналском колегију, а од 1263. године и службеницима курије. Тако је настала новчана обавеза позната под називом *servitium commune* („заједничка служба“), коју су сви новоизабрани архиепископи, епископи и опати плаћали апостолској комори за своју инвеституру.⁵ Пре него што би од папе добили булу о именовану или потврди положаја прелати су морали да се јавно обавезу да ће у одређеном року у целости уплатити *servitium commune*. Износ таксе представљао је трећину годишњих прихода дотичне дијецезе или опатије и плаћао се само једном, приликом прелатовог ступања на дужност. Обавезе плаћања таксе били су ослобођени само епископи и опати у дијецезама и манастирима чији годишњи приходи нису прелазили 100 форинти, што би значило да је најнижа уплаћена сума износила 33 ⅓ форинте. Висина ове таксе могла се мењати у складу са приликама у дијецези или опатији. Висину *servitium*-а одређивали су посебно овлашћени службеници, тј. колектори апостолске коморе, али је задатак могао бити поверен и суседним епископима и опатима. Уз висину суме у документима увек стоји и формула *secundum communem extimationem*, чиме се наглашавало да је такса праведно одмерена. Половина *servitii communis* уплаћивана је апостолској комори, док је остатак суме припадао кардиналском колегијуму. Осим плаћања *servitium commune* новоименовани прелати су морали да подмире и пет *servitia minuta*, тј малих служби изражених у новчаним износима, од којих су четири следовале папским службеницима, а једна особљу кардиналског колегија. Епископ или опат који не би платио таксу сматран је кривоклетником, те су му у том смислу претиле казне екскомуникације, суспензије и интердикта.⁶

Документација о наведеним новчаним обавезама чува се у оквиру серије *Obligationes et solutiones* фонда *Camerae apostolicae* при Ватиканском тајном архиву и од великог је значаја за праћење економских прилика у појединим дијецезама и опатијама. Ови прецизно датовани документи често помажу приликом разрешавања хронолошких и

⁵ P. M. Baumgarten, *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit von 1295 bis 1437*, Leipzig 1898, LXXXIV-LXXXVII; A. Gottlob, *Servitientaxe im 13. Jahrhundert*, Stuttgart 1903, 14-17.

⁶ *MCVI*, 15-18. Упркос строгим казнама које су следовале прелату који не би платио таксу за инвеституру, било је примера одбијања извршења ове обавезе. Познат је случај епископа Меца Адемара (1327-1361) који до краја свог понтификата није платио предвиђену суму, иако су годишњи приходи његове дијецезе износили 6000 форинти, H. V. Sauerland, *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Rheinlande aus dem Vatikanischen Archiv I*, Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde XXIII, Bonn 1902, XL, n. 1.

просопографских недоумица које се тичу појединих прелата, а у њима се могу пронаћи и подаци од ширег значаја који у многоне превазилазе оквири црквене историје. У неколико докумената ове серије поменути су которски епископи и њихове новачане обавезе према апостолској комори, што је наметнуло одређена питања. Овај рад представља покушај да се на њих одговори.

*

Према наводима из списка апостолске коморе которска дијецеза је у другој четвртини 14. столећа била изразито сиромашна, тј. њени годишњи приходи нису прелазили сто златних форинти. Наиме, дана 9. септембра 1328. године новоизабрани епископ Сергије II, дотадашњи каноник катедрале Св. Трипуна и ректор цркве Св. Ловринца у Плавди,⁷ који је на чело которске цркве дошао вољом папе Јована XXII, чиме је изазвао незадовољство свога митрополита Ландулфа, архиепископа Барија, и которског свештенства и пастве, ослобођен је обавезе плаћања *servitium*-а будући да су годишњи приходи Которске епископије износили мање од сто форинти. Сергију Болицу је стога омогућена *promotio gratis*.⁸ Булом од 15. априла 1331. папа је Сергија Болицу поставио за епископа Пуле у Истри,⁹ окончавајући на тај начин вишегодишње тензије у которској цркви, а већ 3. јуна исте године извесни *dominus B., electus Catharrens*, ослобођен је обавезе плаћања *servitium*-а *propter paupertatem*.¹⁰ Није познато која се личност крије под иницијалом В., али је извесно да она није ступила на чело которске цркве, будући да је Јован XXII за новог которског епископа именовао Рајмунда Агонтија, кармелићанина из Кларета у Италији.¹¹ Не постоји сачуван документ који би посведочио да је Агонти ослобођен плаћања таксе за своју инвеституру, али се са великом сигурношћу може претпоставити да се апостолска комора у том

⁷ Istorijски Arhiv Kotor, Diplome i listine IX, *Altari e chiese delle Bocche di Cattaro. Copie dei documenti dei secoli XV e XVI (1435-1513)* (= *Altari e chiese*), 53t.

⁸ *MCVI*, 74 (n. 42). О метежу који је у Котору изазвао избор Сергија Домање Болице в. Ј. Martinović, *Sveštенички stalež Kotora prve polovine XIV vijeka*, Crkvene prilike u Kotoru prve polovine XIV vijeka, Gospa od Škrpjela, Perast 2003, 64-65; L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500. Kotorски distrikt* (= Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*), Pobjeda, Narodni muzej Crne Gore, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica 2006, 48-49.

⁹ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae IX* (= Smičiklas, *CD IX*), Zagabriae 1911, 553-554.

¹⁰ *MCVI*, 74 (n. 44)

¹¹ Smičiklas, *CD IX*, 554-555.

погледу према њему понела као и према његовом претходнику. Рајмунда Агонтија је на положају которског епископа 1334. године наследио Тома, дотадашњи епископ Улциња. Према наводима регистара Јована XXII овај доминиканац је за епископа изабран 17. августа 1334,¹² а већ 12. новембра исте године ослобођен је обавезе плаћања *servitium*-а *propter paupertatem*.¹³ Годину дана касније ова *liberatio* поновљена је у записима папске благајне.¹⁴ После Томиног одрицања од епископског положаја (*resignatio*) из непознатог разлога, папа Климент VI је за новог которског епископа 27. октобра 1343. именовано Сергија III,¹⁵ који је због сиромаштва дијецезе, попут својих претходника, 11. марта 1344. године добио *promotio gratis*.¹⁶ После Сергијеве смрти у периоду од 14. јула 1348. до јула месеца 1349. которски епископ био је Бартоломеј I, који је потом премештен у трогирску дијецезу.¹⁷ Њега је одлуком истог папе Климента VI 27. јула 1349. године на положају которског епископа наследио Адам,¹⁸ који је већ 8. августа исте године био *proptem paupertatem liberatus*.¹⁹ Адам је уједно последњи которски епископ за кога постоји сведочанство да је ослобођен плаћања таксе за инвеституру.²⁰

Потоњи которски епископи Домније II (1352-1368), Стефан *de Nigris* (1369-1374), Бернард I (1374-1375), те Јован из Драча (1375-1388?) су вероватно платили *servitium commune*, мада нема никаквих показатеља да су се материјалне прилике у Которској епископији поправиле. Први которски епископ о коме постоји сведочанство да је платио *servitium*

¹² С. Eubel, *Hierarchia catholica Medii aevi I (1198-1431)* (= Eubel, *Hierar. cathol. I*), Monasterii 1913², 177.

¹³ *MCVI*, 106 (n. 125); *Monumenta Croatica Vaticana, Camera apostolica 2 (1302-1732)* (= *MCV II*), Zagreb-Rim 2001, 687 (n. 1226), где је наведен 11. новембар, али под погрешном 1324. годином.

¹⁴ *MCVI*, 76 (n. 48)

¹⁵ Eubel, *Hierar. cathol. I*, 177.

¹⁶ *MCVI*, 80 (n. 59); *MCV II*, 688 (n. 1228). У *MCVI*, 108 (n. 131) налази се документ од 12. марта 1344. године у коме се помиње да је извесни *dominus Georgius, episcopus Catarensis*, као и његов претходник ослобођен плаћања *servitium*-а услед сиромаштва. Пошто се дотична личност у том периоду ни у једном другом извору не помиње у својству которског епископа, нити се током читавог средњег века на челу которске цркве налазио прелат са таквим именом, биће да је дошло до забуне, те да су службеници коморе у своју документацију уместо *Sergius* грешком унели *Georgius*.

¹⁷ Eubel, *Hierar. cathol. I*, 177.

¹⁸ *Ibid.*, 177.

¹⁹ *MCVI*, 122 (n. 169); 134 (n. 199)

²⁰ О поменутиим епископима још в. F. Cornelio, *Catharus Dalmatiae civitas* (= Cornelio, *Catharus*), Patavii 1759, 23; D. Farlati, *Illyricum sacrum VI* (= Farlati, *Illyric. sacr. VI*), Venetiis 1800, 444-448; Cfr. Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 47-52.

commune био је Бартоломеј II, еремита св. Августина и *sacrae theologiae magister*, који је у Котор дошао најкасније крајем 1388. године²¹ и у њему остао свакако до почетка 1400, а можда и до краја свог живота, односно до 1408. године.²² Наиме, епископ Бартоломеј је дана 20. августа 1398. у римској цркви Светог Петра лично на име дела дуговања за инвеституру уплатио осам златних форинти, 16 солида и осам динара *monete Romane*, обавезавши се том приликом да остатак дуга намирити до наредног празника Вазнесења Богородице, тј до 15. августа 1399. године.²³ Епископ Бартоломеј је обећање одржао, те је годину дана касније уплатио преосталу суму у износу од осам златних форинти, 16 солида и осам динара *monete Romane*, од чега су четири солида и осам динара припали клерику, тј. службенику кардиналског колегија.²⁴ Треба имати на уму да се на плаћање *servitium*-а овог епископа чекало најмање десет година и да је сума уплаћена у две рате, што свакако речито сведочи о економским неприликама у којима се которска црква обрела крајем 14. столећа.

Папа Гргур XII именовao је Антонија из Битонта, дотадашњег опата манастира Светог Ђорђа пред Перастом, за которског епископа почетком 1410. године.²⁵ Са овим бенедиктинцем започиње стогодишњи период у историји которске цркве коме су обележје дали епископи пореклом Млечани. Он се дана 10. фебруара 1410. у Болоњи лично обавезао апостолској комори да ће до Ускрса на име *servitium*-а уплатити

²¹ Eubel, *Hierar. cathol. I*, 177; *Altari e chiese*, 34t.

²² Према регистрима папе Бонифација IX, Бартоломеј Вани је је био которски епископ до 15. фебруара 1395. године када је пребачен у јужноиталијанску дијецезу Калви, суфрагана капуанског архиепископа. На том положају остао је до 5. марта 1403. године када је именован за епископа Скадра, док је нови которски прелат 16. јуна 1400. године постао извесни Дионизије, дотадашњи епископ дијецезе Росе, суфрагана дубровачког архиепископа, Eubel, *Hierar. cathol. I*, 177. Ово противречи подацима из документације апостолске коморе, као и подацима из архивске грађе которске провинцијације, IAK, *Sudsko-notarski spisi II*, 201, 452, 453, 499, који доказују да је Бартоломеј крајем 90-их година 14. века још увек био которски епископ, cfr. Vleheva, *Hrišćanstvo u Boki*, 54-55. Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 453-454 вели да о Бартоломеју II није сачуван ниједан други спомен осим имена у *Tabulae Consistoriales* и податка о 1408. као години смрти. Услед недостатка грађе питање о личности или личностима које су се налазиле на челу которске дијецезе у периоду 1400-1410. још увек не може бити решено на задовољавајући начин.

²³ *MCV I*, 269 (n. 476); *MCV II*, 725 (n. 1307)

²⁴ *MCV II*, 709 (n. 1276)

²⁵ Постоји неслагање око датума када се то догодило. Cornelio, *Catharus*, 26 сматрао је да је у питању био супарнички папа Александар V кога је изабрао Пизански сабор и да је ово именоване извршено 10. фебруара. Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 454 наводи 22. јануар као датум Антонијевог доласка на чело которске цркве. Eubel, *Hierar. cathol. I*, 175, n. 6 говори о 27. јануару, док на стр. 177 износи мишљење слично Корнелијевом – датум је 10. фебруар и он се налази у регистрима папе Александра V.

33 1/3 златних форинти и пет малих служби.²⁶ Није познато да ли је и када епископ Антоније ову обавезу намирио, али се са великом сигурношћу може претпоставити да је то благовремено учинио, нарочито ако се има у виду његов скруполозни рад на сређивању економских прилика у которској цркви. Епископ Антоније је умро највероватније крајем 1420. године.²⁷ Одлуком папе Мартина V нови которски епископ постао је Рајмунд из Витерба, дотадашњи гвардијан фрањевачког манастира у Котору.²⁸ Он се 13. августа 1421. у Тиволију лично обавезао да ће уплати 33 1/3 златних форинти и пет уобичајених малих служби, од чега половину за шест месеци, а остатак суме у наредних пола године.²⁹ Епископ Рајмунд је већ 22. августа 1421. у Риму лично на име половине *servitium*-а и пет малих служби уплатио девет златних форинти и 31 солид *monete Romane*.³⁰ Которски епископ је у предвиђеном року измирио своју обавезу, будући да је 24. јула 1422. преко фрањевца Јакова из Пуле уплатио остатак суме у истом износу.³¹

Понекад су се у вези исплате таксе за инвестиру могла обавезати и друга лица, као што се догодило у случају которског епископа Франћеска Павонија.³² Дана 11. децембра 1422. године Јован *de Scavolinis*, из цркве Светог Аполинара, чији је ректор до недавно био сам Павони, и Антоније *de Burtisellis*, свештеник у цркви Блежене Маргарете, у дијецези Кастило, обавезали су се *tamquam principales et private persone* да ће у име часног оца господина Франћеска, по милости божјијој епископа которског уплатити таксу у износу од 33 2/3 златних форинти, као и пет малих служби. Сума је требало да буде намирена у наредних годину дана – прва рата за шест месеци, а остатак у другој половини године. Двојица венецијанских клерика су се на овај чин обавезали у ризници цркве Свете Марије Мађоре у присуству неколицине сведока и службеника апостолске коморе, међу којима су се налазила и двојица прелата – Антоније, епископ Сијене, и Анђелото, епископ Анањија у средњој Италији.³³ Највероватније да су поменути свештеници преузету обавезу измирили у предвиђеном року.

²⁶ *MCVI*, 274-275 (n. 485)

²⁷ Cfr. Farlati, *Illyric. sacr.* VI, 457.

²⁸ Cornelio, *Catharus*, 28; Farlati, *Illyric. sacr.* VI, 457; Eubel, *Hierar. cathol.* I, 177.

²⁹ *MCVI*, 293-294 (n. 519)

³⁰ *Ibid.*, 327 (n. 585)

³¹ *Ibid.*, 330 (n. 590)

³² После смрти Рајмунда из Витерба, папа Мартин V је 2. октобра 1422. за которског епископа именовао Франћеска Павонија, Farlati, *Illyric. sacr.* VI, 458; Cfr. Eubel, *Hierar. cathol.* I, 177.

³³ *MCVI*, 310-311 (n. 556)

Понашање Франћеска Павонија, који је неовлашћено посезао за имовином которске цркве и кршио стара права каноника и других свештеника, изазвало је велико незадовољство у Котору.³⁴ Стога је Франћеско Павони, на сугестије млетачких власти и са пристанком папе Мартина V, премештен у дијецезу Аргос у Грчкој, док је дотадашњи аргоски епископ Секундо Нани дошао у Котор, где је срдечно дочекан.³⁵ Овај млетачки племић лично је 1. јула 1425. године у Риму изјавио да ће на име *servitium*-а уплатити 33 2/3 златних форинти, што представља суму одмерену према могућностима Которске епископије, као и *quinque minuta servicia*, и то половину у року од шест месеци, а остатак у наредних пола године.³⁶ При дну овог документа налази се касније дописана опаска *Mortuus*, што значи да је епископ умро пре него што је платио таксу. Вероватно да је Нанију у апостолској комори продужаван рок за отплату, с обзиром да је у Котору остао дуже од четири године, за које време ипак није стигао да испуни обавезе.³⁷ То не чуди ако се имају у виду прилике у которској дијецези, посебно материјалне, које су биле веома тешке у време Секунда Нанија, а делимично су биле узроковане неповерењем које је код свештенства и верника изазвало понашање Франћеска Павонија. Секундо Нани је уложио велики труд да заведе ред, али његови напори нису дали очекиване резултате.

Највећи которски епископ средњег века био је Марин Контарено (1430-1453).³⁸ Породица Контарини, из које је потицао, била је веома стара и угледна и сматрана је за једну од дванаест тзв. *апостолских* породица које су учествовале у оснивању Венеције.³⁹ Марина Контарена је 26. јула 1430. године у Риму, у присуству тринаесторице кардинала, рукоположио папа Мартин V. Том приликом нови которски епископ исплатио је апостолској комори 18 златних форинти, три солида и девет динара, уз опаску да је остао дужан још 12 динара.⁴⁰ Збуњује документ састављен два дана раније, 24. јула, у коме се Мартин, епископ Модона на

³⁴ И. Божић, *Которско-млетачки спорови око црквених драгоцености* (= Божић, *Которско-млетачки спорови*), Немирно Поморје XV века, Београд 1979, 31-35.

³⁵ Замена дијецеза се одиграла 14. маја 1425, Eubel, *Hierar. cathol. I*, 106, 177; Cfr. A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom (1420-1797)* (= Dabinović, *Kotor pod Mlecima*), Zagreb 1937, 133.

³⁶ *MCVI*, 315 (n. 563)

³⁷ Секундо Нани је преминуо последњих месеци 1429. или почетком 1430. године, в. *Altari e chiese*, 48; Cfr. Eubel, *Hierar. cathol. I*, 177.

³⁸ К. Митровић, *Которски бискуп Марин Контарено и Српска деспотовина*, Историјски часопис 49 (2002) 67-91.

³⁹ A. Da Mosto, *I Dogi di Venezia*, Giunti, Firenze-Milano 2003, 52.

⁴⁰ *MCVII*, 731-732 (n. 1319)

Пелопонезу, такође Млечанин,⁴¹ у име и уместо Марина Контарена обавезао да апостолској комори плати таксу у износу 33 2/3 и пет малих служби у две рате у року наредних годину дана.⁴² По свему судећи Марин Контарено је на дан свог рукоположења поменуто суму платио из властитих средстава, што не изненађује с обзиром на његово знаменито порекло. У том тренутку он није имао јасан увид у прилике у Которској епископији и зато је било неопходно да модонски епископ уместо њега гарантује да ће обавезе према апостолској комори бити измирене. Највероватније да је Мартин де Бернардинис касније ослобођен преузете обавезе, а да је Марин Контарено преостали износ од 12 динара благовремено уплатио.

Одлуком папе Николе V Марин Контарено је дана 18. или 19. новембра 1453. године из Котора премештен на положај епископа Тревиза, пошто је дотадашњи епископ Хермолај Барбаро преузео управу над веронском дијецезом.⁴³ Само неколико дана касније, у среду 21. новембра, на предлог кардинала Светог Марка, за новог которског епископа изабран је Бернард из Пјеве ди Сако, дотадашњи падовански каноник и *doctor decretorum*.⁴⁴ Даном 7. јануара 1454. године которски епископ Бернард II лично се обавезао апостолској комори и кардиналском колегију да ће на име *servitium*-а уплатити 33 1/3 златних форинти, као и пет малих служби.⁴⁵ Истог дана он је посредством Амброзија Спанолкија комори исплатио 16 форинти, 30 солида и четири динара, чиме је дуг намирен.⁴⁶ Овај пример показује колико се у апостолској комори инсистирало на утврђеној процедури – епископ се најпре јавно обавезивао на уплату *servitium commune et quinque servitia minuta*, о чему је састављан посебан документ, па се тек онда приступало извршењу преузете обавезе.

Настојања да рестаурира поседовна и духовна права Которске епископије над црквама у дистрику, пре свега онима које су се налазиле на подручју Светомихолске метохије, довела су Бернарда II до физичког сукоба са православним свештеником у селу Богдашићи у априлу 1455. године.⁴⁷ Дубоко повређен, разочаран и уплашен он је убрзо након тог

⁴¹ F. Cornelio, *De episcopis Methonensibus et Coronensibus latini ritus*, Patavii 1759, 140-141.

⁴² *MCVI*, 352 (n. 635)

⁴³ *Ibid.*, 416 (n. 777); C. Eubel, *Hierarchia catholica Medii aevi II (1431-1503)* (= Eubel, *Hierar. cathol. II*), Monasterii 1914², 248.

⁴⁴ *MCVI*, 417 (n. 778); cfr. Eubel, *Hierar. cathol. II*, 122.

⁴⁵ *MCVI*, 434-435 (n. 819)

⁴⁶ *MCVI*, 390 (n. 698)

⁴⁷ Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 467; Cfr. I. Stjepčević, *Prevlaka* (= Stjepčević, *Prevlaka*), Arhivska istraživanja Voke Kotorске, Gospa od Škrpjela, Perast 2003², 118-119; И. Божић, *Село Богдашићи у средњем веку*, Немирно Поморје XV века, 81-82; М. Спремић, *Односи између*

догађаја напустио Котор у који се више није враћао све до своје смрти крајем 1456. или почетком 1457. године. Дана 16. фебруара 1457. папа Каликст III је на предлог Доминика, кардинала Светог Крста, за новог которског епископа именовоа Анђела Фазола, који је попут свог претходник био учени правник и падовански каноник.⁴⁸ Након два дана, 18. фебруара, Анђело Фазоло се лично обавезао да ће уплатити 33 ½ златних форинти на име таксе за своју инвеституру, као и пет малих служби.⁴⁹ Истог дана Анђело Фазоло је комори уплатио 17 форинти, 38 солида и 12 динара, чиме је дуг намирен.⁵⁰ Скромни положај которског епископа није задовољавао амбиције Анђела Фазола, тако да је он својевољно, у другој половини 1459. године, напустио Котор како би се посветио унапређењу каријере, што му је омогућило учешће у дипломатским мисијама Пија II и Павла II у склопу њихових планова о покретању великог крсташког похода.⁵¹

Дана 5. децембра 1459. часни отац Марко Нигро, *electus Catharensis*, лично се обавезао апостолској комори и кардиналском колегијуму да ће на име *servitium*-а уплатити 33 ½ златних форинти и пет уобичајених малих служби.⁵² Обавезу је у потпуности извршио већ истог дана у Мантови, када је преко посредника Александра де Мирабалиса⁵³ и/или Јакова и Јована *dela Casa*⁵⁴ исплатио *servitium* у износу од 16 златних форинти, 33 солида и четири динара,⁵⁵ као и укупно четири форинте, 37 солида и 16 динара *monete Romane* на име пет малих служби.⁵⁶ Марко Нигро је на челу которске дијецезе провео једанаест година, за које време је често одсуствовао, тако да је мало пажње поклањао приликама у цркви која му је била поверена на старање. Одлуком папе Павла II он је 29. марта 1471. године именован за епископа града Осора на Цресу, док је нови которски епископ постао Петар Брути,⁵⁷

православних и римокатолика у Српској деспотовини, Црква Светог Луке кроз вјекове. Зборник радова са научног скупа одржаног 20-22. октобра 1995. године у Котору поводом 800-годишњице цркве Светог Луке, Котор 1997, 249.

⁴⁸ *MCV I*, 419 (n. 784); Cfr. Cornelio, *Catharus*, 35; Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 468; Eubel, *Hierar. cathol. II*, 122.

⁴⁹ *Ibid.*, 437 (n. 826)

⁵⁰ *Ibid.*, 458-459 (n. 869)

⁵¹ Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 468-469.

⁵² *MCV I*, 443 (n. 839)

⁵³ *Ibid.*, 461-462 (n. 875)

⁵⁴ *MCV II*, 402 (n. 725)

⁵⁵ *MCV I*, 461-462 (n. 875); *MCV II*, 402 (n. 725)

⁵⁶ *MCV I*, 461-462 (n. 875)

⁵⁷ Eubel, *Hierar. cathol. II*, 77, 122.

ректор Свете Агате у Венецији и учени правник, који је неколико година пре тога постављен за у то време већ титуларног епископа града Кроје у северној Албанији.⁵⁸ Петар Брути се 17. фебруара 1472. преко свог прокуратора Матије де Хориса, венецијанског презвитера, а на основу була Сикста IV од 1. септембра 1471. године издатих *apud Sanctum Petrum*, обавезао да ће апостолској комори и кардиналском колегију исплатити 50 златних форинти и пет малих служби.⁵⁹ Ово показује да су се обавезе которског епископа повећале за 16 2/3 златних форинти, што значи да су укупни годишњи приходи дијецезе 1471. године износили 150 златних форинти. Истог дана Петар Брути је уплатио половину договорене суме, тј. 25 златних форинти.⁶⁰ Нема података о томе када је и под којим условима исплатио остатак суме, али је извесно да је то учинио, будући да се у дну документа о обећању таксе налази накнадно уписана опаска *solvit*.⁶¹

Последњи млетачки епископ Котора био је Јован Кјерегати, рођен у Вићенци, пореклом из угледне грађанске породице, учени правник, генерални приор Реда крстоносаца, а кратко време и епископ Отоцца у *древној Крбави*.⁶² Одлуком папе Александра VI именован је на положај которског епископа у августу 1493. године.⁶³ Дана 5. октобра исте године Јован Кјерегати се у Риму у својству новоизабраног которског епископа обавезао апостолској комори и кардиналском колегију, а на основу була Александра VI од 1. септембра 1492. године, да ће на име таксе за инвестируу уплатити 50 златних форинти, као и пет малих служби. Сума је требало да буде исплаћена у две рате у размаку од шест месеци.⁶⁴ Истог дана епископ Јован је преко Тадеја *de Gaddis* уплатио 23 3/4 златних дуката.⁶⁵ Вероватно да је у предвиђеном року исплатио и остатак договореног износа. Смрћу Јована Кјерегатија 1513. године отпочиње претридентско и тридентско раздобље у историји Которске епископије коме су обележје дали епископи из знамените домаће властеоске породице Бизанти – Трифун, Лука и Павле.

⁵⁸ Cornelio, *Catharus*, 36; Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 472; Eubel, *Hierar. cathol. II*, 140. Како је Кроја после Скендербегове смрти 17. јануара 1468. била изложена непосредној турској претњи, Петру Брутију је био онемогућен приступ у дијецезу, тако да је за време одсуства Марка Нигра преузео дужност викара которског епископа.

⁵⁹ *MCVI*, 509 (n. 980)

⁶⁰ *MCV II*, 446-447 (n. 840)

⁶¹ *MCVI*, 509 (n. 980)

⁶² Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 474; Eubel, *Hierar. cathol. II*, 209.

⁶³ Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 472; Eubel, *Hierar. cathol. II*, 122.

⁶⁴ *MCV II*, 570-571 (n. 1073)

⁶⁵ *Ibid.*, 477 (n. 920)

*

Документи апостолске коморе јасно сведоче да је у другој четвртини 14. века которска дијецеза била толико сиромашна да новоизабрани епископи нису били у прилици да на име таксе за инвеституру уплате чак ни најнижу суму од 33 1/3 златних форинти.⁶⁶ Ови подаци у великој мери противрече ономе што се на основу других извора зна о приликама у Котору тога времена. Пре свега, град Котор је у држави Немањића уживао аутономни положај и заштиту српског краља који су му омогућавали да несметано развија своје друштвене и економске потенцијале.⁶⁷ Которани су од почетка 14. столећа јачали привредни и политички утицај на српском двору, који је до пуног изражаја дошао за време краља Милутина и цара Душана. Знаменити Которани Трифун Бућа, Михаило Бућа, протовестијар Грубо и надасве Никола Бућа, протовестијар цара Душана, учествовали су у дипломатским мисијама српских владара, заузимали високе положаје на њиховом двору и развијали послове као закупци прихода од рудника и тргова у српским земљама, од Брскова до Рудника и Новог Брда.⁶⁸ Ове и друге трансакције доносиле су им велике приходе, а богатство се преко тих послова сливало и у сам Котор. У то време у Котору је деловао већи број градитеља, сликара, златара и других уметника и занатлија, од којих су свакао најпознатији Вита Которанин и Обрад Десиславин,⁶⁹ а свој интерес у граду су проналазили и пословни људи из Дубровника и Италије.⁷⁰ Описујући напад Виктора Пизанија на Котор у августу 1378. године, млетачки хроничари су оставили сведочанства о великом богатству

⁶⁶ У истом периоду обавезе плаћања *servitium-a propter paupertatem* били су ослобођени и крбавски епископ Бонифације (у два наврата 1332. и 1333.), дувањски епископ Јован (1345), требињски епископ Јован (1347), стонско-корчулански епископ Јован (1369), као и макарски епископ Јаков (1369), док је дубровачком архиепископу Петру 1373. продужен рок за отплату таксе, *МСVI*, 75 (n. 45), 100 (n. 107), 117 (n. 155), 118 (n. 158), 187 (n. 322), 188 (n. 323), 198-199 (n. 345, 346, 347). Cfr. A. Soldo, *Takse i „servitium commune“ kod nas kroz XIV. i polovicom XV. stoljeća*, *Arhivski vjesnik* 11 (1967), 305-326.

⁶⁷ О положају Котора у држави Немањића в. И. Синдик, *Комунално уређење Котора од друге половине XII до почетка XV столећа* (= Синдик, *Комунално уређење*), Београд 1950, 77-88.

⁶⁸ М. Накић, *Трипе Бућић. Которски властелин и дипломата средњовековне Србије*, *Историјски гласник* 4 (1954), 3-33; И. Стјепчевић, Р. Ковијанић, *Протовестијар Грубо*, *Историјски записи* 10 (1954), 220-225; о Николи и Михаилу Бућа в. Р. Ковијанић, *Которски медаљони* (= Ковијанић, *Медаљони*), Београд 1976, 37-40.

⁶⁹ Р. Ковијанић, И. Стјепчевић, *Културни живот старог Котора (XIV-XVIII vijek)*, *Gospa od Škrpjela*, *Perast* 2003², 87-127; Р. Ковијанић, *Vita Kotoranin, neimar Dečana*, Београд 1967; Ковијанић, *Медаљони*, 71-78.

⁷⁰ Ковијанић, *Медаљони*, 43-48.

Котора, чији су се становници у свакодневном животу обилато користили предметима израђеним од квалитетног сребра, док су се по црквама налазили многи заветни дарови и мошти у сребрним оковима, које су завојевачи беспоштедно приграбили и однели у град на лагунама.⁷¹

Осим тога, управо у првој половини и средином 14. столећа на најзначајнијим которским црквама вршене су многе преправке и доградње. У периоду од око 1326. до 1332. године оба звоника катедралне цркве Св. Трипуна прекривена су оловом трудом мајстора Јована Лавекје и његовог сина Николе, док су грчки сликари Никола, Манојло и Георгије фрескама украсили читаву унутрашњост катедрале.⁷² Према Данијелу Фарлатију, главни олтар обновљен је 1362. године у време епископа Домнија II.⁷³ Тада је начињен и један од најзначајнијих уметничких споменика романо-готичког стила на источној јадранској обали. У питању је циборијум которске катедрале на коме се налазе представе из живота св. Трифуна.⁷⁴ Између 1334. и 1368. године извршени су знатнији грађевински радови на Светом Луки, након чега је Домније II цркву поново осветио.⁷⁵ Око 1300. године осликана је унутрашњост цркве Свете Марије од Ријеке, што је захтевало и мање грађевинске интервенције, да би 1337. године ова сакрална грађевина била прекривена оловом.⁷⁶ Поред тога, уз цркву Свете Марије „*de Gurgite*“ пучани су око 1360. године за своје кћери саградили црквицу Свете Луције.⁷⁷ По свему судећи, извесне преправке рађене су и на цркви Св. Михаила почев од 1389. године.⁷⁸

⁷¹ Божић, *Которско-млетачки спорови*, 28-29.

⁷² I. Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru* (= Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna*), Arhivska istraživanja Boke Kotorske, 17-19; C. Fisković, *O umjetničkim spomenicima grada Kotora* (= Fisković, *Spomenici Kotora*), Споменик САН 103 (1953), 73-79; J. Martinović, *Graditeljska djelatnost u Kotoru prve polovine XIV vijeka*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru 31-32 (1983-1984), 28-30; M. Milošević, *Kotorska katedrala* (= Milošević, *Katedrala*), Pomorski trgovci, ratnici i meceni. Studije o Boki Kotorskoj XV-XIX stoljeća, Equilibrium-CID, Beograd-Podgorica 2003, 385-387.

⁷³ Farlati, *Illyric. sacr. VI*, 451.

⁷⁴ Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna*, 26-27; Fisković, *Spomenici Kotora*, 74-75; J. Стојановић-Максимовић, *О средњовековној скулптури Бокe Которске*, Споменик САН 103 (1953), 112; Eadem, *Скулптура у Котору. Њени уметнички извори и њен значај за нашу средњовековну скулптуру*, Старине Црне Горе 3-4 (1965-1966), 40-42; Milošević, *Katedrala*, 375-381.

⁷⁵ М. Чанак-Медић, *Свети Лука у Котору*, Архитектура Немањиног доба II, Београд 1989, 119-120; М. Милошевић, *Кључни документи о цркви Св. Луке у Котору од краја XII до краја XVIII вијека*, Црква Светог Луке кроз вјекове, 167-169.

⁷⁶ М. Чанак-Медић, *Света Марија у Котору*, Архитектура Немањиног доба II, 205.

⁷⁷ G. Gelcich, *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro* (= Gelcich, *Memorie storiche*), Zara 1880, 148 n. 3.

⁷⁸ „Ego Dompnus Thomas Cherezemani, Rector Ecclesiae Sancti Michaelis de Catharo, volens dictam Ecclesiam renovare etc.“, *Altari e chiese*, 34t.

У Которском статуту постоје одредбе које показују да су комуналне власти водиле рачуна о заштити црквене имовине. Дана 10. фебруара 1334. донета је статутарна одредба која је забрањивала продају и давање у залог и закуп поседа и драгоцености Св. Трипуна и других цркава у граду и дистрикту. Прекршилац је био дужан да штету надокнади од властитих средстава, макар он био судија, већник или неко треће лице.⁷⁹ Исто тако, 1370. године донета је одредба која је забрањивала да на положаје ректора цркава у граду и дистрикту долазе странци, чиме се избегавало да они управљају црквеном имовином.⁸⁰ Ипак, которске цркве у то време нису уживале велике приходе са својих имања.⁸¹

Међутим, которски епископи друге половине 14. столећа су по свој прилици плаћали *servitium commune*, мада сигурни подаци постоје тек за Бартоломеја II. Нема показатеља да је њихов материјални положај био бољи него у случају њихових претходника. Штавише, после смрти цара Душана крајем 1355. године и постепеног слабљења централне власти у српској држави за Котор су наступили тешки дани, будући да је град из године у годину све више страдао услед самовоље локалних господара, у првом реду Балшића, те био суочен са непријатељством суседног Дубровника и незадрживим опадањем привреде. Осим тога, Котор се нашао у вртлогу збивања од много ширег значаја, као што је био рат који су Угарска и Ђенова водиле против Млетачке републике (1377-1381), којом приликом је град освојен, опљачкан и спаљен у августу 1378. године. Све ово довело је до подизања социјалних тензија између племства, које је грчевито настојало да сачува свој политички и привредни положај, и пучана који су тежили економској, друштвеној и политичкој афирмацији. Захваљујући солидној материјалној основи и разгранатим пословима поједини представници грађанског сталежа, попут Марина Друшка, Луке Паутино и неколико припадника породице Палташић, успели су да се временом обогате и стекну поверење и углед код млетачких власти. Истовремено, на хоризонту су се већ јасно могли видети обриси нове опасности која је из године у годину постајала све стварнија. У питању је била турска претња.⁸² Све ово морало се одразити како на духовне тако и на материјалне прилике у которској цркви.

⁷⁹ *Statuta et leges civitatis Cathari* (= *Statuta Cathari*), Venetiis 1616, 145-146 (cap. 260)

⁸⁰ *Ibid.*, 78-79 (cap. 124)

⁸¹ Сфг. Марица Маловић-Ђукић, *Посебни приходи цркве Светог Луке у Котору у средњем веку*, Црква Светог Луке кроз вјекове, 139-146.

⁸² О приликама у Котору и Зети у периоду 1355-1420. в. Р. Butorac, *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Gospra od Škrpjela, Perast 1999; *Историја Црне Горе II/2* (= ИЦГ II/2), Титоград 1970, 3-171, 187-232, 277-347 (С. Ђирковић, И. Божић)

У таквој ситуацији власти у Котору су спас виделе у пристајању уз Млетачку републику. После више од две деценије узалудних напора и упорних преговора Котор је коначно потпао под млетачку власт у јулу 1420. године.⁸³ Овај догађај представља велику прекретницу у историји древног града, будући да је он од тог тренутка делио судбину Прејасне републике све до њеног коначног слома 1797. године. У деведесето-годишњем периоду (1423-1513) на челу которске дијецезе налазили су се епископи Млечани, који су у мањој или већој мери били одани заступници интереса Серенисима у Зетском приморју. Током више од сто година, почевши од знаменитог сабора у Граду (1297), млетачка већа су сукцесивно доносила законе који су цркву потчинили световним властима, што се посебно огледало у јачању компетенција државних судова над свештеним лицима. Од посебног значаја је закон из 1412. године који строго забрањује отуђивање црквених поседа.⁸⁴ Оваква политика метрополе одразила се и на црквене прилике на тзв. *Dominio da mar*.

Између осталог, млетачке власти у Котору настојале су да заведу ред у погледу црквене имовине. Још пре преласка под млетачку власт, Велико веће града Котора издало је 31. маја 1404. године наредбу свештеним и монашким лицима на челу цркава у граду и дистрику да у року од наредних шест месеци доставе исправе којима ће доказати права над поседима дотичних цркава. У ту сврху формирана је посебна комисија од четири члана која је требало да прегледа исправе у присуству канцелара и нотара. Они који нису поседовали ваљану документацију, били су обавезни да пред градским судијама своја права доказују на други начин.⁸⁵ У присуству *часног у Христу оца господина Антонија опата* 28. фебруара 1405. године Велико веће донело је одлуку о забрани отуђивања поседа манастира Св. Ђорђа под претњом казне од 100 ипепера.⁸⁶ У вези са оваквим настојањима је и одлука донета 23. априла 1416. године,

⁸³ *Statuta Cathari*, 334-339; Cornelio, *Catharus*, 26-28; Gelcich, *Memorie storiche*, 140-144; Dabinović, *Kotor pod Mlecima*, 12-15; ИЦГ II/2, 125-126 (И. Божић); М. Милошевић, *Которске понуде Венецији за преузимање власти (1396-1420)*, Гласник цетињских музеја 6 (1973), 5-21; *Историја српског народа II*, Београд 1982, 97-98, 195-196 (Ј. Калић, М. Спремић).

⁸⁴ E. Bacchetti, *Clero e detenzione nella Venezia del XIV secolo*, Studi veneziani n. s. 30 (1995), 35-53. Cfr. G. Del Torre, *Stato regionale e benefici ecclesiastici: vescovadi e canonicati nella terraferma veneziana all'inizio dell'età moderna*, Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere e Arti, Classe di scienze morali, lettere ed arti (1992-1993), 1171-1236; A. Rigon, *I problemi religiosi* (=Rigon, *I problemi religiosi*), Storia di Venezia II, Roma 1995, 933-952.

⁸⁵ *Statuta Cathari*, 101-102 (cap. 169)

⁸⁶ *Ibid.*, 254-255 (cap. 434); Cfr. P. Butorac, *Opatija sv. Jurja kod Perasta*, Gospa do Škrpjela, Perast 1999², 23-24.

касније више пута поновљена, о увођењу таксе од 3% на имовину стечену опоручним завештањима у корист катедралне цркве Св. Трипуна.⁸⁷

Такве мере постале су још ригорозније после 1420. године. Дана 30. новембра 1424. которска већа донела су одлуку о образовању комисије коју би чинили тројица *подобних* и *добрих* племића и тројица каноника. Њихов задатак био је да после Ђурђевдана обиђу све цркве и њихове поседе у граду и дистрикту и о томе саставе извештај. Поседи за које буде установљено да су запустели због небриге одговорних црквених лица, биће одузети од истих и додељени которској општини, која ће их онда дати у наполицу („*ad medietatem*“) или под закуп („*ad affectum*“), а тако прикупљена средства послужиће за обнову и умножавање дотичних имања.⁸⁸ По свему судећи, већ истог дана донета је и допунска одредба која је епископу, канонцима, ректорима и презвитерима у граду и дистрикту забрањивала да црквене поседе дају у закуп било ком лицу и под било којим условима, трајно („*perpetualiter*“) или на одређени рок („*ad tempus*“), изузев у наполицу („*excepto quam ad medietatem*“).⁸⁹ Ова одредба представљала је покушај да се имовина которске цркве заштити од самовоље епископа Франћеска Павонија и његових присталица у црквеним редовима и структурама световне власти. За разлику од свог претходника, Секундо Нани је неуморно трагао за старим правима и изгубљеном имовином которске цркве по исправама које су му у датом тренутку стајале на располагању. Епископ је био толико приљежан да су му млетачке власти у једном тренутку наложиле да заћути,⁹⁰ будући да је у својим настојањима одлазио предалеко и тиме претио да наруши политичке интересе Венеције.

Млетачке власти су на плану сређивања материјалних прилика у которској цркви највише постигле за време Марина Контарена. Током 1431. године которска већа донела су већи број одлука. Најпре је 28.

⁸⁷ *Statuta Cathari*, 351 (cap. 7; Partes captae sub Dominio Venetiarum). Плаћања таксе од 3% били су ослобођени само директни наследници и повериоци који су потраживања намиривали из покојникове заоставштине. У Венецији је наплаћивана тзв. *decima mortuaria*, тј. такса која је износила 10 % од вредности имовине завештане тестаментом. У време велике куге 1348-1349. скрупулозно наплаћивање ове таксе од стране црквених власти изазвало је оштре полемике, Rigon, *I problemi religiosi*, 941.

⁸⁸ *Statuta Cathari*, 263-266 (cap. 437)

⁸⁹ *Ibid.*, 267-268 (cap. 438); Cfr. М. Антоновић, *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Историјски институт. Посебна издања књ. 39, Београд 2003, 186-189 где се о проблему говори у склопу разматрања процеса приватизације јавног добра.

⁹⁰ „Imponere silentium predicto domino episcopo“, G. Čremošnik, *Kotorski dukali i druge listine*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH 33 (1921), 130.

фебруара прокураторима свих цркава у граду и дистрикту наложено да под претњом казне од 25 иперпера поведу бригу о приходима богомоља које су им поверене на старање, како би прикупљени новац био употребљен за изградњу, поправку и опрему самих цркава.⁹¹ Већ 5. марта исте године Мало и тајно веће под председништвом кнеза Николе Пизанија наредило је ректорима и опатима, почевши од епископа и катедралне цркве, да саставе и у градску канцеларију доставе попис свих некретнина, тј. винограда, поља и кућа са свим правима, међама и уживаоцима, као и извештај о покретој имовини (свете сасуде, књиге, одежде), дужницима и свим завештањима учињеним дотичним црквама. Наложено је да читав посао буде завршен до 23. априла исте године, тј. до Ђурђевдана. Предвиђено је да се овај *catasticum et inventarium generale* чува у градској канцеларији, заједно са другим пописима которске општине. Сутрадан, 6. марта 1431. одлука је прихваћена и у Великом већу.⁹² Осим тога, Марину Контарену је пошло за руком да упркос статутарној одредби према којој црквена лица нису смела да поседују карате у Грбљу,⁹³ стекне деонице земље на брду Мирац.⁹⁴

Неколико деценија касније у самој римској курији повело се рачуна о материјалном положају которског епископа. Папа Каликст III сматрао је недостојним да свештенство при катедралним црквама трпи оскудицу. Имајући у виду сиромаштво Которске епископије, чији годишњи приходи према општој процени не прелазе 200 златних форинти, због чега је епископ једва успевао да сачува достојанство свог положаја, папа је писмом од 18. априла 1459. године наложио дубровачком канонику Марину Рањини да цркве Свете Марије и Светог Николе на Превлаци, у том тренутку лишене душебрижництва, припоји которској епископској мензи заједно са њиховим поседима и приходима који износе 24 златне форинте.⁹⁵

Изнети подаци упућују на следећи закључак. Пре свега, приходи епископске мензе не зависе од богатства једног града, као што

⁹¹ *Statuta Cathari*, 367-368 (cap. 2; Tempore Domini Nicolai Pisani); Farlati, *Illyric. sacr.* VI, 460.

⁹² *Statuta Cathari*, 368-369 (cap. 3; Tempore Domini Nicolai Pisani); Farlati, *Illyric. sacr.* VI, 461. Црквени катастик из 1431. године објавила је L. Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 468-533.

⁹³ *Statuta Cathari*, 232-235 (cap. 412 De facto divisionis Zoppe de Gherbili). Прву поделу Грбља на *ждребове*, који су потом дељени на мање честице тзв. *карате* Которани су извршили у периоду између 1316. и 1339. године, Cfr. Синдик, *Комунално уређење*, 28, n. 65.

⁹⁴ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, Arhivska istraživanja Voke Kotorske, 267, n. 112, 113, 114. У старије време Мирац је припадао жупи Грбаљ, да би тек касније овај удаљени локалитет на падинама Ловћена био прикључен Његушима.

⁹⁵ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium I*, Romae 1863, 447; Stjepčević, *Prevlaka*, 155-156; Cfr. Stjepčević, *Prevlaka*, 119, 134-135.

замашни рестаураторски и уметнички радови предузети на сакралним грађевинама не значе да црква располаже значајним материјалним средствима. У средњем веку о благостању и изгледу цркава бринули су се њихови патрони и херeditари, најчешће припадници једне породице, који су били потомци оснивача дотичне цркве. Пружање материјалне подршке црквама патронима је омогућавало да бирају личности које су долазиле на положаје ректора, што је црквене власти често доводило у неприлику будући да су зависиле од одлука световних лица.⁹⁶ У средњовековном Котору ситуација се није разликовала, о чему сведочи сачувана документација. Развијена градитељска делатност у првој половини и средином 14. века резултат је богатства комуне у целини и појединих породица, а не одраз материјалног положаја цркве. Уз то, подаци из каснијег периода сведоче да црквене власти нису биле марљиве у погледу прихода и расхода епископске мензе и појединачних цркава. Ово нарочито важи за 14. столеће када се на положају которског епископа у краћем временском раздобљу променио већи број личности. Осим тога, треба имати у виду да српски владари, будући православни, нису водили много рачуна о обавезама, нарочито финансијским, католичких прелата својих поданика према Светој столици.

Од времена Бартоломеја II (1388-1408?) которски епископи су показивали много више бриге за добробит дијецезе, а у складу са тим ишло је и благовремено измиревање обавеза према курији. После 1420. године млетачке власти су успоставиле потпуну контролу над свим сегментима комуналног живота, тако да су имале увид и у материјални положај которске цркве. У временима политичких тензија и велике несигурности изазване опасношћу од османлијског продора, на подручју Млетачке Албаније успостављано је *природно и судбинско* савезништво између млетачке државе и католичке цркве.⁹⁷ У складу са таквим тенденцијама, млетачке власти, како у метрополи тако и у провинцији, водиле су рачуна о измирењу финансијских обавеза према Светој столици. Заједнички напор световних и црквених власти напослетку је дао резултата. Од времена Марина Контарена которски епископи су редовно плаћали таксу за своју инвестиру као и пет малих служби. За време Петра Брутија и Јована Кјерегатија, последњих млетачких епископа, приходи которске цркве су се повећали, тако да је висина *servitii communis* износила 50 златних форинти.

⁹⁶ Cfr. L. Blehova-Čelebić, *Posljedice ekonomske krize po katoličku crkvu u Kotoru krajem srednjeg vijeka: historia calamitatum*, *Croatica christiana periodica* 56 (2005), 2, 5 са референтном литературом.

⁹⁷ O. Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München 2001, 583-588.

Katarina MITROVIĆ

**SERVITIUM COMMUNE IN THE KOTOR EPISCOPATE
IN THE 14TH AND 15TH CENTURIES**

Summary

In the mid-13th century, the Pope established the rule according to which all the newly named bishops and abbots had to pay during their investiture a certain tax, the so-called *servitium commune*, as well as five *servitia minuta*. Establishing the amount of the tax and care of its fulfillment was within the competency of the Apostolic Chamber. Its documentation points that the Kotor bishops Sergije II, a dominus B., electus Catharrensis, Toma of Ulcinj, Segije III, and Adam, who headed the Kotor Church between 1328 and 1352, were exempt from this tax due to poverty. This means that in this period the revenue of the Kotor Church did not exceed one hundred gold forints. From the end of the 14th century, after the establishment of Venetian sovereignty in Kotor (in 1420), bishops regularly paid to the Apostolic Chamber a tax of 33 and one third gold forints. In the beginning, they paid this tax in two installments, although they were sometimes late, or third parties offered guarantees for them. From the time of Marin Kontaren, bishops paid the money on the same day that they were elected. At the end of the 15th century, the Kotor Church revenue increased, as did the tax, to fifty gold forints.

Despite the fact that in the first half and in mid-14th century Kotor had considerable material wealth, due to the privileged position it had in the Nemanjić state, and in the city itself great care was devoted to the appearance and decoration of the churches, this does not mean that the diocese was rich. The church administration did not care very much about the property or the income of individual churches, which was reflected onto the overall position of the bishopric treasury, and the Orthodox Serbian kings did not care too much about servicing the financial obligations that their subjects, Catholic prelates, had towards the Curia. After 1420, the Venetian authorities established firm control over the material conditions in the diocese, which resulted in the increased income of the Kotor treasury and regular payment of the *servitium commune*.